

Darienko O.V.

Candidate of Economic Sciences

Odessa National Economic University, Ukraine

METHODICAL PROVIDING OF PROCESS OF MANAGEMENT OF FUNCTIONING OF STABILITY OF ENTERPRISES OF SMALL BUSINESS

Дарієнко О.В.

кандидат економічних наук

Одеський національний економічний університет, Україна

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ СТІЙКИМ ФУНКЦІОНУВАННЯМ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО БІЗНЕСУ

Principles, requirements, criteria of estimation of level of stability of functioning of enterprises of small business are considered. Methodology of integral estimation of her level is given. The hybrid models of estimation of level of external, internal and general stability of enterprise are worked out for food industry taking into account a vagueness.

Keywords: small business, stability, functioning, integrated evaluation, system of indicators, models of functioning stability of small scale business enterprises.

Розглянуто принципи, вимоги, критерії оцінки рівня стійкості функціонування підприємств малого бізнесу. Надано методику інтегральної оцінки її рівня. Запропоновано гібридні моделі оцінки рівня стійкості функціонування підприємств переробної промисловості з врахуванням невизначеності.

Ключові слова: малий бізнес, стійкість, функціонування, інтегральна оцінка, система індикаторів, моделі стійкості функціонування підприємства малого бізнесу.

У науковій літературі останніх років можна зустріти найрізноманітніші думки щодо діагностики розвитку підприємства, але комплексні розробки з приводу оцінки стійкого функціонування підприємства в умовах невизначеності пропрацьовано недостатньо, особливо це стосується підприємств малого бізнесу (МБ). У роботах вітчизняних науковців не приділено належної уваги моделюванню процесу забезпечення стійкого функціонування підприємств МБ, відсутні методичні розробки щодо інтегральної оцінки зовнішньої та внутрішньої стійкості функціонування підприємств даного сектору реальної економіки в умовах невизначеності.

Метою статті є удосконалення методичного забезпечення процесу управління стійким функціонуванням підприємств малого бізнесу.

Ефективне управління стійким функціонуванням підприємства обов'язково повинно базуватись на механізмі управління факторами даного

процесу, який передбачає:

- по перше, розпізнавання категорії «рівень стійкості функціонування підприємства» за такими ознаками, як: джерела, причини, наслідки;

- по-друге, вибір критерію оцінки рівня стійкості функціонування підприємства здійснюється з урахуванням принципів, вимог, компонент та інформаційної бази;

- по-третє, формування системи індикаторів рівня стійкості функціонування доцільно здійснювати за двома напрямками: зовнішнім і внутрішнім, які в подальшому будуть враховані при побудові моделі оцінки їх впливу на результативний показник, тобто рівень стійкості функціонування суб'єкту господарської діяльності з урахуванням невизначеності.

Аналіз сутності поняття «рівень стійкості функціонування» підприємства дозволив автору надати свою трактовку даної категорії як точки, що показує силу впливу факторів ендogenous та екзогенного характеру і силу протидії йому з боку суб'єкту управління на оцінній шкалі. Його величина буде відповідати критеріям оцінки стійкості функціонування підприємства.

Отже, критерій стійкості функціонування підприємства – це оцінка впливу зовнішнього та внутрішнього бізнес-середовища на виробничо-господарську діяльність в умовах невизначеності. Пояснити це можна наступним: зовнішнє бізнес-середовище здійснює вплив на внутрішню стійкість суб'єкту підприємницької діяльності, а підвищення останньої позитивно впливає на зовнішнє середовище, забезпечуючи підприємству високий рівень конкурентоспроможності та відповідний імідж.

Кількісна визначеність і зміст критерію відображається у конкретних показниках оцінки рівня стійкості функціонування підприємства. Система показників має бути розроблена таким чином, щоб одержана на її підставі інформація була достовірною, достатньою та порівняною [1, с. 75]. Формуючи систему індикаторів забезпечення стійкого функціонування підприємства, доцільно дотримуватись таких принципів [2, с. 117]:

- *логічності*: при відборі показників необхідно формулювати логіку їх об'єднання у певну сукупність для того, щоб було видно роль кожного з них і не виникало враження, що певний аспект залишився неохопленим або, навпаки, не вписується у запропоновану схему дослідження;

- *репрезентативності*: критерій повинен прямо відображати мету дослідження, повністю їй відповідати, давати змогу оцінювати ефективність вирішення основної задачі;

- *простоти отримання даних*: інформація повинна міститись у формах статистичної звітності підприємства або у статистичних збірниках, тематичних доповідях Державної служби статистики України або Головних управліннях статистики певного регіону;

- *системності*: визначення внутрішньої суперечності складної системи як цілого;

- *єдності*: об'єднання певних елементів дослідження в один індикатор, щоб уникнути необґрунтованих рекомендацій та припущень.

Дана система повинна, по-перше, забезпечувати органічний взаємозв'язок критерію та системи конкретних показників, по-друге, виконувати стимулюючу функцію у процесі використання наявних резервів.

При проведенні комплексного аналізу факторів оцінки стійкості функціонування підприємства важливо не тільки встановити усі джерела стійкості, а й виявити, які з них домінують. Отже, при формуванні системи індикаторів оцінки стійкості функціонування підприємства за системно-праксеологічним підходом та враховуючи рекомендації вчених-економістів щодо діагностики стійкого розвитку підприємства, необхідно розглядати дві системоутворюючі складові рівня стійкості функціонування підприємства:

- *зовнішня стійкість*: безконфліктна взаємодія з зовнішнім бізнес-середовищем, яка повинна враховувати зміни інституціонального середовища, соціально-економічних, демографічних особливостей, кон'юнктури ринків тощо;

- *внутрішня стійкість*: пропорційність усіх ланцюгів підприємства, які забезпечують позитивну динаміку ділової активності підприємства.

Оцінку впливу факторів зовнішнього середовища на стан стійкості функціонування підприємства МБ доцільно здійснювати за десятьма напрямками: структурна демографія розвитку підприємств МБ; матеріально-технічне забезпечення агросектору як сировинної бази для промисловості; інвестиційні переваги регіону; фінансовий потенціал підприємств МБ; інноваційно-інвестиційна привабливість малих підприємств; комунікаційна та комерційна інфраструктури регіону; ринок праці; освітній потенціал; рівень мотивації найманих працівників до продуктивної праці [3, с. 455].

Внутрішню стійкість функціонування підприємства МБ доцільно оцінювати за чотирма блоками, які надають інформацію щодо:

- *економічної стійкості функціонування*, яка характеризує економічну стабільність, постійність в діяльності або подальшому розвитку при відсутності різких коливань ендогенного (внутрішнього) характеру. Її домінантними чинниками є фінансова, організаційно-управлінська, техніко-технологічна, виробнича, ринкова, інноваційно-інвестиційна стійкість;

- *соціальної стійкості функціонування*, яка показує ступінь соціальної захищеності найманих працівників на підприємстві;

- *екологічної стійкості функціонування*, яка відображує взаємозв'язок економіки підприємства з її екологічною безпекою, рівень мінімізації шкідливого впливу виробничо-господарської діяльності підприємства на навколишнє середовище;

- *ризикової стійкості функціонування*, яка показує ступінь розвитку податкової системи регіону та її дієвості, а також цінової політики та їх вплив на економіку підприємства.

Кожний блок включає індикатори, які відображають значимі аспекти стійкості функціонування підприємства [4, с. 148-164]. Джерелом інформації для розрахунку рівня стійкості функціонування підприємств МБ є статистичні та бухгалтерські форми звітності малого підприємництва [ф. № 1 –

підприємництво (річна) «Звіт про основні показники діяльності підприємства»; ф. № 1 – підприємництво (коротка) – річна «Звіт про основні показники діяльності підприємства за 20__ рік»; ф. № 1-м «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва», ф. № 2-м «Звіт про фінансові результати»].

При оцінці рівня стійкості функціонування підприємства, на думку автора, доцільно використовувати методи стандартизації (нормування), інтегральної та рейтингової оцінки - для оцінки стійкості функціонування підприємств МБ регіону за допомогою інтегральних індексів, а також факторів, що його формують, та анкетний метод опитування респондентів щодо проблем розвитку та функціонування об'єктів МБ при визначенні вагових коефіцієнтів складових рівня як зовнішньої, так і внутрішньої стійкості функціонування підприємств МБ, які враховують латентні чинники впливу.

Обґрунтувати вибір вищезазначених методів дослідження даної проблеми можна таким чином. Для визначення рівня стійкості функціонування малих підприємств, що функціонують у нестабільному ринковому середовищі, необхідно використовувати особливий інструментарій вимірювання – спеціальні шкали, показники, алгоритми та рейтинговий метод оцінки. Отже, доцільно застосовувати спеціальні індекси, що спираються на кількісну характеристику різних аспектів життєдіяльності суб'єкту господарської діяльності. Такий підхід повинен забезпечити обґрунтованість і методологічну коректність порівнянь отриманих результатів серед однорідних підприємств галузі певного виду економічної діяльності на рівні конкретного регіону України, наукове забезпечення систематичних розрахунків цих індексів у розрізі галузей промисловості регіонів України на універсальній шкалі, яка дозволяє виконувати методологічно коректні співставлення як за узагальнюючим інтегральним індексом стійкості функціонування, так і за груповими або частковими інтегральними індексами показників, що характеризують його певні аспекти. Проведений аналіз існуючих методик оцінки стійкого розвитку або функціонування, виявлення їх позитивних і негативних сторін, дозволив удосконалити методику та перелік показників, за допомогою яких можливо здійснити оцінювання рівня стійкості

функціонування малих підприємств в умовах невизначеності конкретно для певної галузі промисловості [5, с. 68-69].

Методика розрахунку узагальнюючого інтегрального індексу стійкості функціонування підприємства переробної галузі промисловості регіону включає такі основні етапи:

- системний аналіз проблеми, її структуризацію та представлення у вигляді ієрархії;
- добір показників статистики промисловості, малого бізнесу та суб'єктів підприємницької діяльності, що характеризують функціонування підприємства обраної галузі промисловості;
- визначення показників, які суттєво не впливають на стан стійкого функціонування підприємства за допомогою коефіцієнта варіації;
- визначення показників: стимуляторів (+), дестимуляторів (-);
- формування матриці вихідних даних;
- ранжування показників, що характеризують зовнішню стійкість функціонування, у порядку збільшення для визначення максимального і мінімального значення показників та вибір кращого значення для кожного показника, який характеризує і-тий блок у побудові групового інтегрального індексу зовнішньої стійкості функціонування підприємства;
- розрахунок часткових індексів блоку «Зовнішня стійкість функціонування», що характеризують рівень певного аспекту розвитку малого бізнесу на регіональному рівні як відношення фактичного значення j-того показника для кожного регіону (X_{ij}) до кращого в Україні (у певному регіоні);
- розрахунок часткових інтегральних індексів за певною компонентою, що характеризує зовнішню стійкість функціонування підприємства за формулою середньої геометричної часткових коефіцієнтів, що входять до і-тої компоненти (1):

$$K_{1,i} = \sqrt[m]{K_{част-1,i,1} * K_{част-1,i,2} * ... * K_{част-1,i,m}} \quad (1);$$

- визначення значення вагового коефіцієнта складових рівня стійкості функціонування підприємств малого бізнесу за результатами анкетування. Ваговий коефіцієнт j -го блоку (i -тої складової) визначається експертним шляхом серед N -го числа експертів за формулою середньої арифметичної зваженої;

- розрахунок групового інтегрального індексу зовнішньої стійкості функціонування підприємств з урахуванням невизначеності за формулою

середньої арифметичної зваженої (2):
$$K_{групп.1} = \sum_{i=1}^{10} K_{част.1.i} * b_{част.1.i} \quad (2);$$

- вибір нормативного або середньогалузевого значення по Україні для кожного показника переробної промисловості, який характеризує певну компоненту або блок у побудові групового інтегрального індексу внутрішньої стійкості функціонування підприємства обраної галузі промисловості;

- розрахунок часткових індексів блоку «Внутрішня стійкість» функціонування, що характеризують рівень певного аспекту функціонування підприємства МБ як відношення фактичного значення j -того показника для кожного підприємства (X_{ij}) до середньогалузевого значення даного показника переробної промисловості певного регіону, якщо це показник-стимулятор, і, навпаки, як співвідношення середньогалузевого значення даного показника переробної промисловості України до фактичного значення j -того показника для кожного підприємства (X_{ij});

- розрахунок часткових інтегральних індексів за певною компонентою, що характеризує внутрішню стійкість функціонування підприємства (окрім економічної стійкості) за формулою середньої геометричної часткових коефіцієнтів, що входять до j -тої компоненти (3):

$$K_{2.j} = \sqrt[n]{K_{част.2.2.1} * K_{част.2.2.2} * \dots * K_{част.2.2.n}} \quad (3);$$

- розрахунок часткового зведеного інтегрального індексу економічної стійкості функціонування підприємств з урахуванням невизначеності за

формулою середньої арифметичної зваженої (4): $K_{21} = \sum_{k=1}^6 K_{\text{част.2.1.k}} * b_{\text{част.2.1.k}}$ (4);

- розрахунок групового інтегрального індексу внутрішньої стійкості функціонування підприємств з урахуванням невизначеності за формулою

середньої арифметичної зваженої (5): $K_2 = \sum_{p=1}^4 K_{\text{част.звед.2.p}} * b_{\text{част.2.p}}$ (5);

- розрахунок зведеного інтегрального індексу стійкості функціонування підприємства з урахуванням невизначеності за формулою середньої арифметичної зваженої (6): $K = K_{\text{груп1}} * b_{\text{груп1}} + K_{\text{груп2}} * b_{\text{груп2}}$ (6);

- ранжування підприємств за зведеним інтегральним індексом стійкого функціонування підприємств МБ певної галузі промисловості регіону;

- ідентифікація отриманих результатів до певного класу стійкості функціонування підприємства здійснюється відповідно до класу стійкості та значення отриманого показника за певними групами, характеристику яких наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Класи стійкості функціонування промислового підприємства

№ класу	Клас стійкості функціонування	Значення показника
I	Абсолютна	0,90 < K ≤ 1,00
II	Висока	0,75 < K ≤ 0,90
III	Нормальна	0,60 < K ≤ 0,75
IV	Середня	0,45 < K ≤ 0,60
V	Слабо стійкий рівень	0,30 < K ≤ 0,45
VI	Нестійкий рівень	0,15 < K ≤ 0,30
VII	Критичний рівень	K ≤ 0,15

Отже, виникає питання: «А хто буде здійснювати розрахунки за вищенаведеною методикою?» Що стосується оцінки рівня зовнішньої стійкості функціонування та визначення вагових коефіцієнтів, то це можуть бути Головні управління статистики в певних регіонах України, які будуть оприлюднювати

результати розрахунків на своїх сайтах. Користувачами даної інформації можуть бути:

- *структури державного і регіонального рівня управління*: при розробці та формуванні стратегічних та тактичних планів і прогнозів економічного розвитку регіону, визначення пріоритетів регіональної політики, виявлення потреби у проведенні ефективної структурної політики у регіоні, визначення механізмів, методів та інструментів стратегічної підтримки малого бізнесу, створення умов і стимулів для ефективного функціонування суб'єктів ринкової економіки і на цій основі задоволення потреб населення регіону;

- *міжнародні інституції*: з метою визначення масштабів, форм і конкретних методів стратегічної підтримки в інвестуванні малого бізнесу промисловості у регіоні;

- *інвестори*: з метою проведення різного роду порівнянь, зіставлень, пов'язаних з вибором оптимального варіанту вкладення інвестиційних ресурсів певного регіону, галузі, підприємства;

- *організації, установи, засоби масової інформації*: з метою визначення напрямків та тенденцій розвитку малого підприємництва, вкладення інвестицій, формування відповідної думки щодо даного питання відносно певного регіону, галузі чи підприємства;

- *виробничі підприємства і організації*: з метою визначення сили впливу факторів ендогенного та екзогенного характеру і сили протидії йому з боку суб'єкту управління за умови загроз.

Що стосується оцінки внутрішньої стійкості функціонування, то її однозначно повинні здійснювати тільки фахівці даного підприємства. Вони ж будуть розраховувати загальний рівень стійкості функціонування свого підприємства.

З метою більш повного дослідження стану та розвитку малого бізнесу на регіональному рівні в Одеській області автором було проведено вибіркоче опитування – анкетування, результати якого дозволили визначити вагові коефіцієнти впливу чинників складових зовнішньої стійкості функціонування

підприємств МБ в даному регіоні, а саме: структурна демографія розвитку малого підприємництва – 0,156; матеріально-технічне забезпечення агросектору як сировинної бази для переробної промисловості – 0,068; інвестиційні переваги регіону – 0,104; фінансовий потенціал малого підприємництва – 0,109; інвестиційна привабливість малого бізнесу – 0,092; комунікаційна інфраструктура – 0,067; комерційна інфраструктура – 0,065; розвиток ринку праці – 0,124; освітній потенціал регіону – 0,088; рівень мотивації найманих працівників до продуктивної праці – 0,127. Це дозволило запропонувати для оцінки зовнішньої стійкості функціонування підприємств малого бізнесу переробної промисловості використовувати гібридну модель такого виду (7):

$$K_{\text{груп.1}} = 0,156 * K_{\text{част.1.1}} + 0,068 * K_{\text{част.1.2}} + 0,104 * K_{\text{част.1.3}} + 0,109 * K_{\text{част.1.4}} + 0,092 * K_{\text{част.1.5}} + 0,067 * K_{\text{част.1.6}} + 0,065 * K_{\text{част.1.7}} + 0,124 * K_{\text{част.1.8}} + 0,088 * K_{\text{част.1.9}} + 0,127 * K_{\text{частк.1.10}} \quad (7),$$

де: $K_{\text{част.1.i}}$ – часткові інтегральні індекси зовнішньої стійкості функціонування підприємств МБ.

Автором також було визначено значення вагового коефіцієнта системоутворюючих блоків внутрішньої стійкості функціонування малих підприємств харчової промисловості, а саме: економічної стійкості – 0,581; соціальної – 0,209; екологічної – 0,114 та ризикової – 0,096. Це дозволило побудувати гібридну модель внутрішньої стійкості функціонування підприємств малого бізнесу переробної промисловості такого виду (8):

$$K_{\text{груп.2}} = 0,581 * K_{\text{част.звед.2.1}} + 0,209 * K_{\text{част.2.2}} + 0,114 * K_{\text{част.2.3}} + 0,096 * K_{\text{частк.2.4}} \quad (8),$$

де: $K_{\text{част.2.i}}$ – часткові інтегральні індекси внутрішньої стійкості функціонування підприємства малого бізнесу.

Відповідно до вищезазначеного модель загальної стійкості функціонування підприємств МБ харчової промисловості з урахуванням невизначеності, буде мати такий вигляд (9):

$$K = 0,313 * K_{\text{груп.1}} + 0,687 * K_{\text{груп.2}} \quad (9).$$

Отже, наведене методичне забезпечення процесу управління стійким

функціонуванням підприємств малого бізнесу дозволить удосконалити механізм управління стійким функціонуванням підприємств МБ та систему управління стратегічним бізнес-плануванням підприємства відповідно до ідентифікованого рівня стійкості його функціонування. Для цього необхідно розробити для даної галузі характеристики певних рівнів внутрішньої стійкості функціонування відповідно до виробничо-господарської ситуації та запропонувати способи стабілізації та підвищення стійкості функціонування.

Література:

1. Манцуров І.Г. Розвиток малих підприємств (статистичне оцінювання впливу на економічне зростання та конкурентоспроможність країни) : [монографія] / І.Г. Манцуров, С.С. Вацаєв, С.Г. Дрига та ін. / за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. І.Г. Манцурова. – К. : КНЕУ, 2009. – 181 с.
2. Уманець Т.В. Управління стійкістю функціонування підприємств малого бізнесу: методичні та практичні аспекти : [монографія] / Т.В. Уманець, О.В. Дарієнко. – Донецьк : «ВІК», 2012. - 293 с.
3. Уманець Т.В. Формування системи індикаторів оцінки розвитку малого та середнього бізнесу: регіональний аспект /Т.В. Уманець, О.В. Лучакова // Бізнес Інформ. – № 5 (2). - Х. : ІД «ІНЖЕК», 2010.– С.76-79.
4. Планування ділового розвитку фірми : [навч. посіб.] / [А.І. Бутенко, Т.В. Уманець, С.Є. Шувалов та ін.] ; за аг. Наук. ред.. д-ра екон. Наук, проф.. А.І. Бутенка; ІПРЕЕД НАН України, ОРТПП. – О.: Інтерпрінт, 2016. – 248 с.
5. Уманець Т.В. Методи і моделі оцінювання розвитку малого бізнесу: мезо- та мікрорівень: [монографія] / Т.В. Уманець, Ю.О. Ольвінська, О.В. Лучакова. – Донецьк : «ВІК», 2010. - 280с.